

KAREL HVÍŽDALA

**NALÉZÁNÍ
SEBE A SPRAVEDLNOSTI
S PAVLEM
RYCHETSKÝM**

KAROLINUM

Nalézání sebe a spravedlnosti s Pavlem Rychetským

Karel Hvizďala

Recenzoval
Mgr. Tomáš Zahradníček, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2025
Redakce Lenka Ščerbaničová
Fotografie Cécile Herry
Grafická úprava Filip Blažek
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

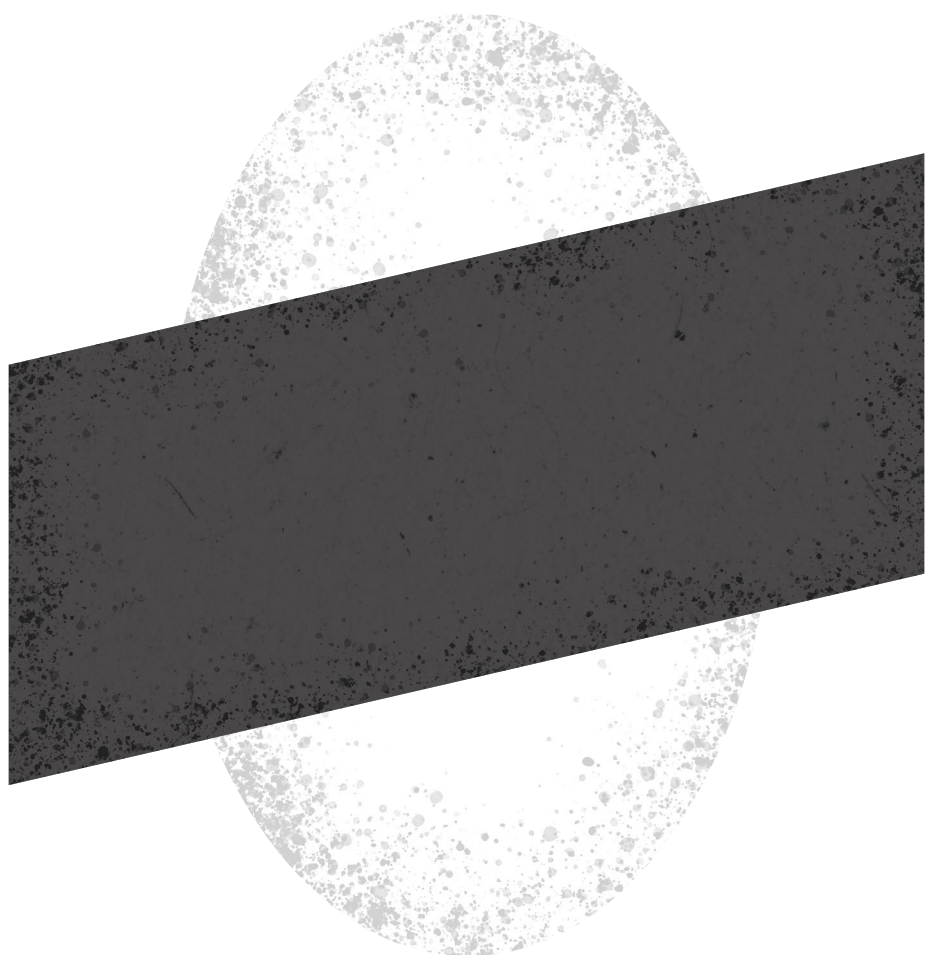
© Univerzita Karlova, 2025
© Karel Hvizďala, 2025
Photography © Cécile Herry, 2025
Layout © Filip Blažek, 2025

ISBN 978-80-246-6203-9
ISBN 978-80-246-6204-6 (pdf)
ISBN 978-80-246-6205-3 (epub)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

KAREL HVÍŽĎALA

**NALÉZÁNÍ
SEBE A SPRAVEDLNOSTI
S PAVLEM
RYCHETSKÝM**

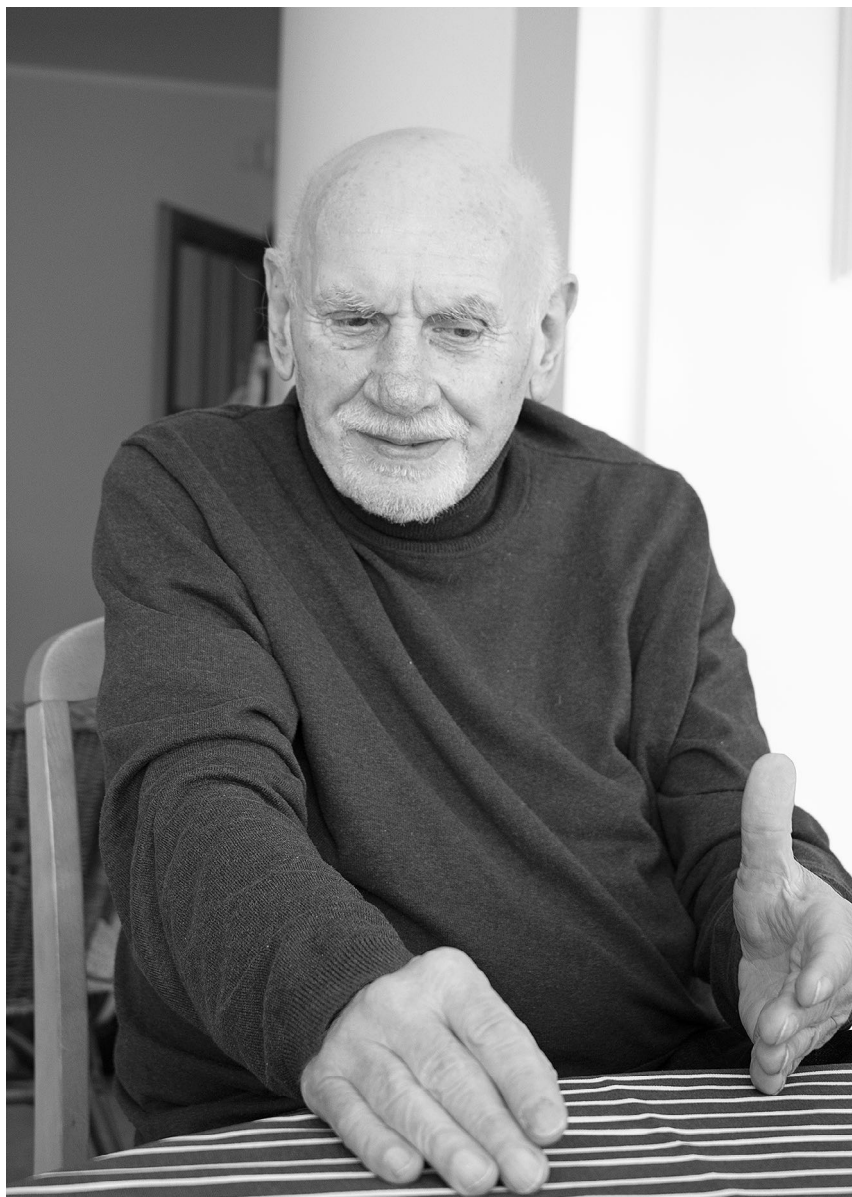
Pane Rychetský,

známe se léta, jsme skoro stejně staří, je nám přes osmdesát let: jsem jen o dva roky a jeden den starší než vy. Oba jsme narození ve znamení lva, který je pod nadvládou Slunce, což nám prý dodává sílu a víru v úspěšné životní kroky. Proto si troufám tvrdit, že ani jeden z nás snadno neustoupí před názorem toho druhého: nepůjde o rozhovor, ale o dialog, v němž nemá chybět napětí a rovnost argumentů. Každý pocházíme z úplně jiného sociálního prostředí, které nás formovalo, lze tedy předpokládat, že může docházet k nejruznějším střetům. Ale zároveň je šance, že by mohlo jít i o bláhový pokus, jak říkal Platón, „tázáním přivést naše duše k tomu, aby se upamatovaly na ideje v jejich čisté podobě a došly tak k moudrosti, která člověku zabraňuje dát souhlas neúmyslné emoci,“ dodával později stoik Epiktétos.

To předpokládá řádně mapovat vaši cestu od studenta práv a člena komunistické strany přes disidenta ke státníkovi, který se snaží nalézt spravedlnost v sobě i ve společnosti. Vaše úsilí navazuje na snahu českých spisovatelů z šedesátých let, která je přivedla k nejzásadnějším dílům naší literatury té doby, jako byla *Sekyra* Ludvíka Vaculíka a *Žert* Milana Kundery. Vy i tito spisovatelé jste se vydali na cestu, kterou popsal Karl Jaspers, na níž se díky přiznání selhání či viny stává z živé bytosti celý člověk.

Jste pro, abychom se spolu pokusili o takový dialog?

Prosím.

1

Jste právník stejně jako vaši rodiče, kteří vstoupili do komunistické strany hned 10. května 1945. Vy sám až v roce 1966. Starší čtenáři si snad pamatují, že jste po roce 1968, kdy jste ze strany vystoupil, po dvou výpovědích pracoval jako podnikový právník a radil disidentům. Po roce 1989 jste byl generálním prokurátorem, místopředsdou vlády za premiéra Mariana Čalfy, který vystoupil v roce 1990 z KSČ. V mezidobí jste byl advokátem. Později jste byl ve vládách Miloše Zemana a Vladimíra Špidly místopředsdou vlády a ministrem spravedlnosti, senátorem a advokátem. Asi většina si vás pamatuje jako odvážného předsedu Ústavního soudu, který zamezil prezidentu Miloši Zemanovi, se kterým jste se dříve přátelil, abychom šli cestou Viktora Orbána a Roberta Fica. V této funkci jste vydržel až do konce druhého mandátu v roce 2023, tedy dvacet let. Jak vidíte v jednaosmdesáti letech sám sebe, když se ohlédnete? Kdo je podle vás Pavel Rychetský? Jak přemýšlí?

Není to jednoduché na takovou otázku odpovídat. Pokusím se podívat na sebe zvenčí. Je pravda, že jsem asi vždycky inklinoval k něčemu, co lze nazvat hledání spravedlnosti. A to není lehký úkol, protože co je nespravedlnost, lehce poznáme a umíme ji i pojmenovat, ale co je spravedlnost, přesně nevíme, tu musíme nalézat. Tím se zabývají nejen právníci, ale i sociologové a filozofové ne po staletí, ale po tisíciletí. Je to nekonečná cesta hledání a tápání. Jediné, na čem jsme se shodli, je právní fikce, to znamená nepravda. A to je, že

lidé jsou si rovni. A to se objevuje ve všech základních dokumentech...

Jasně, s tím již začal Sokrates v pátém století před naším letopočtem, a proto se snažil být beztrídním člověkem, nepatřit mezi patricie ani plebejce. Snažil se být prvním člověkem bez třídní příslušnosti v dějinách, jak o něm píše Paul Johnson. Sokratova obhajoba před soudem byla obhajoba pravdy, a aby k ní mohl dospět, snažil se být spravedlivý, nechtěl patřit k žádnému stavu...

Přitom rovní si nejsme: někdo je velký, jiný malý, někdo je silný, druhý slabý, někdo je bohatý, jiný chudý, někdo je mladý, další je starý, někdo je nadaný na sport, druhý na malování atd. ... Jde tedy o fikci, ke které se snažíme přiblížit.

Kvůli tomu filozofové tvrdí, že základem demokracie jsou dvě kritéria: na jedné straně společenský status: toužíme po uznání, zvláště po uznání naší jedinečnosti. A druhým kritériem je rovnost. Všichni jsme si jako živé bytosti rovni, ať jsme bohatí, ať chudí, vzdělaní nebo nevzdělaní. Problém je, že status a rovnost jdou proti sobě. Je laciné, hlavně však nepravdivé chtít věc vyřešit tím, že jedno kritérium škrtneme. Obě jsou podstatná, říká Tereza Matějčková...

A proto i Sokratova beztrídnost byla taky jen pokusem o přiblížení se ke spravedlnosti. I moderní právo se snaží o to, aby se fiktivní rovnost přiblížila faktické nerovnosti, aby se mezera mezi těmito dvěma skutečnostmi co nejvíc zmenšila. Proto učenci vkládají do právního systému princip právní nerovnosti na ochranu slabší strany. Nejlépe se to projevuje v oblasti komunitárního evropského práva,

které je nástrojem k prohloubení spolupráce při řešení společných problémů, podle nějž se zakotví obrácené důkazní břemeno. Slabší strana nemusí nic prokazovat, místo principu presumpce neviny platí presumpce viny. To se týká třeba obchodních řetězců, které musí prokazovat, že nezneužily své postavení. Hledání spravedlnosti je tedy snahou o naplňování právní fikce, že lidé jsou si rovni, i když víme, že to není pravda. Zdůrazňuji: Lidé si rovni nejsou.

Pak by ovšem presumpce viny měla platit i u vysoce postavených politiků. Naposled snad jediný, kdo u nás za podobný přestupek složil funkci, v tomto případě za kontakty s Michalem Redlem z kauzy Dozimetr, byl ministr školství Petr Gazdík (STAN). Jenže když dorazil ministr spravedlnosti Pavel Blažek na oslavu lobbisty Martina Nejedlého, který je podezírán z blízkých kontaktů s lidmi kolem Vladimíra Putina (na mobilním telefonu měl jeho portrét), nic se nestalo... Proč se u nás toto pravidlo nedodrжуje? Proč je nevynutitelné?

Řekl bych, že jde o nedostatek čehosi, co bych nazval elementární politickou kurtoasií, tedy politickou zdvořilostí. Ta se jaksí začala z veřejného prostoru vytrácet a je nahrazována demagogií, populismem, zpochybňováním ustálených hodnotových principů a napadáním všech skutečných i domnělých protivníků. Místo dialogu a hledání společných východisek jsme svědky hrubosti a lživých obvinění, podbízení se „lidovým náladám“ a slibování všeho všem, bez ohledu na reálné možnosti politiky. Přímo vzorovým příkladem této politiky je u nás působení Andreje Babiše, který je schopen nejen naslibovat cokoli, o čem si myslí, že mu získá popularitu, ale současně je ochoten kdykoliv změnit názor, který hlásal ještě před okamžikem. Zdá se, že téměř zhoubnou roli v této oblasti sehrávají tzv. sociální

sítě, na kterých je jakoby dovoleno vše a nepravdy se na nich díky algoritmům šíří téměř kosmickou rychlostí.

Máte jistě pravdu, ale nemůžete za tuto situaci i vy právníci, že jste zvláště hned po roce 1989 nepřipravili zákony, které by takové chování znemožnily? Přece je evidentní chyba, že se mohli dostat do parlamentu i do vlády lidé, kteří 17. listopadu jako příslušníci speciální jednotky VB zasahovali na Národní třídě nebo byli prokazatelně spolupracovníky StB a očividně celý život lhali. Tenkrát by vám prošlo skoro všechno... proto dnes, zvláště při pohledu na Donalda Trumpa, německý filozof Alexander Grau tvrdí: Všichni jsme Trumpové, protože on není chybou demokratického provozu, ale jen typickým důsledným produktem masové mediální společnosti. A my můžeme dodat: všichni jsme Babišové.

Přičítat právníkům, respektive zákonům všemocnou a všespasitelnou roli je naivní. Zákonodárství, které by zglajchšaltovalo chování různorodé společnosti a vytvořilo jediný závazný vzorec chování nebo dokonce myšlení, je typickým znakem totalitního režimu. V demokratickém právním státě se musíme smířit i s extrémními názory a politickými proudy, kterým je třeba čelit, ale zakázat či trestat je možné pouze ty, které podněcují k rasové nesnášenlivosti, k nenávisti nebo k násilí a agresivní válce. Demokratická společnost se neustále pohybuje v křehkém prostoru mezi svobodou slova a projevu na jedné straně a ochranou základních hodnot, garantovaných ústavností a občanskou odpovědností.

„Je dobré si uvědomovat, že sebelepší pravidla jsou zneužitelná či zrušitelná a že ani demokratický právní stát, který je tím nejmeně

špatným způsobem vládnutí, které si lidstvo zatím vyzkoušelo, nám nebude fungovat, když se o něj nepříčiníme,“ říkala vaše kolegyně Kateřina Šimáčková. Proto se ptám: A k čemu tedy slouží zákon 198/1993 o protiprávnosti komunistického režimu, když ti, kteří se na protiprávnosti podíleli či byli dokonce agenti StB, mohou být dnes ve vládě? To se lidem dá těžko vysvětlit...

Smysl tohoto zákona není pouze v symbolické rovině jako memento a neustálé připomínání hrůz, kterými se komunistický režim podepsal na osudech tisíců lidí, ale současně slouží jako důležitý interpretační nástroj v oblasti aplikace právních norem ve všech mezních případech, kdy právní norma otevírá prostor pro několik možných řešení. K vyloučení těch, kteří se přímo podíleli na zločinech komunismu, měl sloužit tzv. lustrační zákon. Na druhé straně podstatou demokratického právního státu je princip soutěže různých politických stran a hnutí a je na občanovi jako voliči, aby se svobodně rozhodl, komu svůj hlas odevzdá.

Ještě se vrátím k populistům. jako jsou Trump či Babiš. Těm přece právě jde o glajchšaltování myšlení, nepřejí soupeření pomocí argumentů, vystačí si s energicky proklamovanou lží... Demokracie by přece měla bránit tomu, aby došlo ke ztotožnění tržní, mediální a politické svobody, navíc lidmi, kteří svobody před rokem 1989 potírali. Živý dar myšlení populisté mění v mrtvý symbol demokracie. Proti tomu by snad právo mohlo zakročit, ne?

Vtahovat právo a soudní moc do politické soutěže v rámci systému parlamentní demokracie považuji za krajní prostředek řešení vzájemných sporů jednotlivých politických subjektů, který lze aprobovat jen výjimečně. Například nehorázné a sprosté útoky slovenského premiéra Roberta Fica na prezidentku Zuzanu Čaputovou volaly po

řešení v soudním sporu na ochranu osobnosti. Ale obecně platí, že konečným soudcem povolaným k odsouzení prolhaných praktik a nechutných útoků na politické protivníky je volič a veřejné mínění. Jsem si přitom vědom toho, že v nekulturní společnosti postrádající občanské sebevědomí tyto očištné mechanismy příliš nefungují, respektive fungují s nepřiměřeným zpožděním. U našich slovenských sousedů jsme byli svědky vítězství lži a demagogie – byť velmi těsného – a já pevně doufám, že nás v příštích volbách do Poslanecké sněmovny čeká lepší osud.

I když podle prognóz agentur má ANO Andreje Babiše v únoru 2025 volebního roku většinu 30 až 35 procent?

Skutečnost, že Babišovo hnutí ANO má stále tak veliký zástup stoupenců, má značnou vypovídající hodnotu o stavu naší společnosti a nelze před ní zavírat oči.

Našeho Okamuru a slovenského Kotlebu vnímám jako svým způsobem symboly pokleslého minoritního folkloru, zatímco Andrej Babiš představuje v mých očích jednu z nejodpudivějších postav celé naší poválečné historie.

To jsou silná slova, která, bohužel, mají opačný efekt: povzbuzují ho k ještě nehoráznějším projevům. Jenže v době meritokracie a globalizace a rychlého rozvoje nových technologií lidé, kteří se s tím neumějí vypořádat a mají strach z budoucnosti, touží po jednoduché odpovědi, které rozumějí. Babiš ví, že držet se toho, co říkal Václav Havel, vyžaduje námahu. Cituji: „Držte se těch, kteří hledají pravdu, utečte od těch, kteří ji našli.“ A Timothy Snyder nedávno pro NYT napsal, že lidé jako Trump či Babiš vedou s naší civilizací

kulturní válku proti liberálně demokratickým režimům. Podle něj propojili touhy po změně s emocemi, které ji znemožňují, vytvářejí nakonec spolu s mnoha dalšími sadopopulisty funkční politiku, z níž sice nemají prospěch všichni, ale někteří se alespoň naučili těžit z většího utrpení druhých. Právě z toho pohledu je třeba chápat odpor proti migrantům a prosazení jejich deportace, které jsou jen spektaklem utrpení druhých. Odvádějí pozornost od jejich kořistnictví. Podle Snydera bez empatie k druhým nevidíme sami sebe jako kořist oligarchů. Myslíte, že jsme tohoto posunu schopni? Empatie jako schopnost vystoupit ze svého vlastního zajetí a současně otevření prostoru pro vnímání osudů ostatních jedinců je nezbytnou podmínkou nejen pro existenci spravedlivého společenského řádu, ale i podmínkou nezbytnou pro uchování dosaženého stupně civilizace. Společnost založená na základních principech humanismu má sice tisíciletou tradici; to však neznamená, že ji máme definitivně ukotvenou a že demokratický právní stát nebude opakovaně vystavován nebezpečím, která představují nejrůznější oligarchové a jejich snahy podřídit si stát se všemi jeho institucemi. Rád bych věřil, že česká společnost je skutečně schopná tohoto pozitivního posunu. V tomto přesvědčení mne utvrdila nebývalá míra solidarity s uprchlíky z Ukrajiny napadené zločinným Putinovým Ruskem. Současně si však musíme přiznat, že nebezpečí, které představují demagogové a populisté babišovského typu, kteří se prezentují jako novodobí spasitelé, je reálné a velká část naší populace je náchylná jim skočit na vějičku.

Vrátím se ale zas k vám: Doposud jste mluvil spíše o smyslu vaší práce než o tom, kdo a jaký je Pavel Rychetský. Váš dávný přítel Petr Pithart si na takovou otázku odpověděl v eseji První ohlednutí přesněji: „Jsem ctižádostivý, ale snad to mám pod kontrolou.

Zvědavý, zvědavý, rád poslouchám druhé, umím se ptát. Ačkoliv jsem jinak dost vzteklý, v politice jsem se dokázal ovládat. Nemám nadměrné, respektive vyrovnané sebevědomí – nutně potřebuji být čas od času pochválen... Mám potřebu dávat lidem dohromady, konflikty nemám rád... Mám sklon k moralizování, který musím krotit, sklon k patosu, který musím doslova zabíjet atd.“ Jak je to s vámi? Jsem si vědom toho, že jsem vyrůstal v harmonické rodině naplněné vzájemnou tolerancí a značnou mírou svobodomyšlnosti. Díky tomu patrně vydrželi oba moji rodiče přes svou značnou rozdílnost spolu po celý život. Myslím, že se jim podařilo vstřípnout do mé osoby jednak dostatečnou míru sebevědomí, ale současně i nezbytnou dávku pokory a úcty k odlišným postojům.

Stále se vyhýbáte bližšímu sebehodnocení, ale nebudu vás k němu nutit, půjdeme dál. Prošel jste všemi možnými právníckými profesemi: pracoval jste jako učitel, advokát, podnikový právník, ministr a soudce. Dnes se o takových lidech říká, že jsou to lidé hybridní. Považoval byste označení Pavla Rychetského za hybridního právníka za lichotku, nebo za urážku?

Dnes už neexistuje univerzální právník. Právo se tak rozbujelo a rozkošatělo, že uvnitř práva je už velice mnoho úzce vymezených specializací. Z toho radost nemám, protože se tím přikláníme k pozitivnímu vnímání právní normy a zavíráme oči před přesahem do normálního života. Jde o věčný spor mezi právním pozitivismem a teorií přirozených a nezadatelných práv a svobod člověka, která stojí nad psanou právní normou a která musí být hlavním imperativem pro aplikaci a interpretaci platného právního řádu. Taký musím říci, že jsem v těch různých právních profesích zažil různé situace a nejobtížnější, nejnáročnější byly ty, kdy právo šlo stranou.

Můžete uvést nějaký konkrétní případ, abych tomu lépe rozuměl...
Nejhorší a pro mne emočně nejnáročnější jsou spory o výchovu a výživu nezletilého dítěte. Jenže u nás ustálená judikatorní praxe vyžaduje, aby od jistého věku se dítě samo mohlo vyjádřit k tomu, jestli chce jít k mamince nebo k tatínkovi, což je zrádné. Dokonce bych si troufl říci, že to je až zruďné. Dítě přece nemůžeme nutit k volbě. Dítě chce oba rodiče. A když to řeknu velmi mírně, je to velice nešetrné. V tomto případě nejde o právo, ale o osudy malých rukojmí jejich rozhádaných rodičů.

Vzpomínám si, že se na Ústavní soud v roce 2024 dokonce obrátil devítiletý chlapec s tím, že už nechce žít se svým otcem a mámu chce vidat jen občas. Soud stížnost zamítl s tím, že za ní stála jeho matka... To přesně ilustruje to, o čem hovoříte...

S tím je bezprostředně spojen problém takzvané pěstounské péče a institut náhradních rodin. Jsem rád, že se postupně omezuje umísťování těch nebohých dětí do ústavů nazývaných dětské domovy a preferují se simulované rodiny náhradní, ale biologické pouto mezi dítětem a jeho rodičem musí mít přednost i v situaci, kdy jejich společné soužití není zrovna optimální. Samostatnou kapitolu pak hrají i oba instituty osvojení – zrušitelného i nezrušitelného, ke kterým by měly soudy přistupovat s velikou opatrností, protože se tím uzavírá cesta k obnovení rodiny na biologickém principu.

Ale existují i opačné případy, které někdy doputují po létech tahanic u nižších soudů až na Ústavní soud a jsou komické. Vzpomínám si, jak se soudili dva partneři ne o dítě, ale o psa, který se jmenoval Robin. Tehdy mně došlo, jak právo dokáže být dnes absurdní. Dříve by většinu těchto bagatelních sporů vyřešil pan starosta nebo pan farář, ale najednou se ta bezradná společnost snaží odpovědět-

nost přenést někam jinam. Po druhé světové válce jsme svědky na našem kontinentu, neplatí to naštěstí o anglosaském právu, toho, co se nazývá soudcokracie. Soudy mají řešit otázky, které jim nepřísluší. A to platí i v politice: odpovědní politici a státníci by si řadu věcí měli být schopni vyřešit sami. Ale v jakémisi oportunismu přehazují odpovědnost na soudy. Když se vyčítá Ústavnímu soudu aktivismus, tak jde o projev totální neznalosti. Ústavní soud si nevybírá, co bude soudit. Ústavní soud musí rozhodovat jen to, co mu je předloženo.

Nebo odmítat...

Ale i to odmítnutí je spojeno s analýzou dané věci. Je evidentní, že se politici snaží, aby za ně choulostivé otázky vyřešil někdo jiný, nejlépe soudní moc, ale to je jistá forma zbabělosti, alibismu a oportunismu. Snaha, aby ten horký brambor převzal někdo jiný. Ústavní soud se dostal do situace, kdy devadesát procent případů má jen formu usnesení, tedy odmítnutí pro zjevnou neopodstatněnost. A v těchto usneseních zdůvodňuje, proč o nich nemůže rozhodovat, protože mu to nepřísluší. Pro právní teoretiky na fakultě jsou tato usnesení svým způsobem větším zdrojem poznatků a analýzy práva než meritorní rozhodnutí.

K Ústavnímu soudu se dopracujeme později, teď bych zůstal u vás a u problému liberální demokracie: V právě vydané knize Philipa Manowa *Demokratizace demokracie* z univerzity v Brémách stojí: „Problémem není populismus, ale způsob, jak praktikujeme liberální demokracii.“ Autor vyčítá politikům, že se snaží nahradit politiku soudními zákazy. Za příklad dává Alternativu pro Německo, která původně vznikla jako protest proti přílivu migrantů. Když

se s nimi ale nikdo nebavil, radikalizovala se a nyní by nejraději svrhla tamní demokratický režim... A podobně je to s rakouskými Svobodnými. Politika podle něj má být o dialogu, a ne o zákazech. Jenže podle statistiků dnes bohužel, když se spočítají v politických předvolebních debatách lži u obou soupeřů, vyhrává vždy ten, kdo víc lže...

Myslím, že jde o věčný problém svobody slova a projevu a stanovení mezí, které již tato svoboda nesmí překročit, aby nezasáhla práva a svobody ostatních. Svoboda slova a projevu je jednou z nejvýznamnějších hodnot, na kterých liberální demokracie stojí. Nemá a nemůže však mít absolutní povahu a přednost před dalšími hodnotami, ze kterých liberální demokracie vyrůstá. Mezi ně bych zařadil zejména sociální soudržnost, úctu k institucím, které mají za úkol tuto soudržnost udržet a chránit, a princip zastupitelské demokracie, ve které je třeba respektovat nejen právo vlády většiny, ale i ochranu menšin před zvlášť momentální většiny, tak aby se současná menšina mohla bez otřesů a násilí příště stát vládnoucí většinou. Na otázku, proč v předvolebních debatách vyhrává většinou ten, kdo víc lže, není odpověď jednoduchá. Musíme se totiž smířit se skutečností, že volič v postindustriální společnosti, v níž se třídní rozdíly rozmazaly, těžko hledá v programech politických stran odpověď, které má dát svůj hlas, když ty programy se téměř vůbec neliší. Často se tak rozhoduje lidově řečeno spíše podle ksichtů, které za strany vystupují a lež z jejich úst mu často zní jako líbezná hudba nebo vábení, jemuž se lehko podléhá. Jsme tak svědky současné krize liberální demokracie. Jednou z jejích příčin je skutečnost, že moderní konstitucionalismus vyrůstá spíše z racionálních konstruktů než z principu lidu jako ústavně posvěceného zdroje veškeré moci ve státě. Přitom nesmíme zapomínat na to, že demokracii nelze omezit pouze na princip vlády většiny, která má v sobě zakomponováno nebezpečí tyranie této většiny. Cesta z libe-

rální demokracie k demokracii neliberální vede zpravidla přes volby, které jsou sice podmínkou demokratického státu, ale historie nás nejednou poučila o tom, že jejich výsledkem může být právě i režim, který se změní na autokracii nebo dokonce totalitu, jak jsme se mohli přesvědčit nástupem hitlerovského režimu v Německu.

Bohužel u nás ale navíc vládne tradičně institucionální nihilismus, jak potvrzoval říjnový průzkum agentury CVVM na podzim roku 2024: Vládě důvěřují či spíše důvěřuje 23 procent, parlamentu 24 procent a Senátu 32 procent dotázaných. Vyšší důvěru má jen prezident: 51 %. A soudům v o rok starším průzkumu STEM sice věří dvě třetiny dotázaných, ale jen 56 % věří, že bude spravedlivě potrestán policista za korupci či politik a vláda za protiústavní jednání. V těchto případech každý druhý soudům nevěří. Jak, podle vás, bychom z této pasti mohli vykročit...? Jak se vám v takovém prostředí žije...?

Nedůvěra k institucím, která má občas dokonce tendenci vyústit v nepřátelský postoj k zastupitelské parlamentní demokracii, má v naší zemi řadu různých příčin. Mezi ně patří patrně především uměle vytvořená historická představa Rakousko-Uherska jako žaláře národů, ačkoliv šlo o soustátí, které se zejména na konci své epochy snažilo o rozumné a rovnoprávné uspořádání vnitřních poměrů v mnohonárodnostním soustátí směřujícím k federalizaci na principu státotvorných subjektů. Tyto snahy však zmařila první světová válka.

Jistě, ale nejsou kořeny toho nihilismu ještě starší? Nemůže za to neobsazený Pražský hrad od doby Rudolfa II.? Sídlo moci bylo